

Електронне наукове фахове видання "Державне управління: удосконалення та розвиток" включено до переліку наукових фахових видань України з питань державного управління (Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.11.2014 № 1279)

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

№ 4, 2010

[Назад](#)

[Головна](#)

УДК 351.82

В.І. Гурковський,

кандидат наук з державного управління,

науковий консультант Науково-дослідного центру правової інформатики Академії правових наук України

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЗБРОЇВ УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті здійснено системний огляд українських і зарубіжних науково-практичних джерел щодо еволюції наукової думки щодо «інформаційної зброї» та окреслено сучасний стан дослідження інформаційного протистояння в глобальному інформаційному суспільстві, визначено місце глобалізації в еволюції розвитку інформаційних війн, виявлено роль інформаційних технологій у процесі ведення інформаційних війн.

Ключові слова: державне управління, глобалізація, глобальне інформаційне суспільство, інформаційна війна, інформаційна зброя, інформаційні технології

В статті осуществлен системный обзор украинских и зарубежных научно-практических источников относительно эволюции научной мысли относительно «информационного оружия» и очерчены современное состояние исследования информационного противоборства в глобальном информационном обществе, определено место глобализации в эволюции развития информационных войн, выявлена роль информационных технологий в процессе ведения информационных войн.

Ключевые слова: государственное управление, глобализация, глобальное информационное общество, информационная война, информационное оружие, информационные технологии.

The article made a systematic review of Ukrainian and foreign scientific sources on the evolution of scientific thought on the "information weapon" and outlined the current state of research information in conflict global information society, defined place in the evolution of global information wars, found the role of information technology in the process of information wars.

Keywords: governance, globalization, global information society, information war, information weapons, information technologies.

Постановка проблеми. Третє тисячоліття визначається стрімким глобальним розвитком комп'ютерних інформаційних технологій, засобів електронної телекомунікації, масовим впровадженням їх у всі сфери суспільної діяльності. Зазначене знайшло вираз в теорії і практиці у такій категорії, як «інформаційне суспільство». Безумовно таке масове суспільне явище не може бути поза увагою держави, її державного управління. Це знайшло відображення і в організаційно-правових нормативних актах органів державної влади нашої країни. Законом України від 9 січня 2007 року, № 537-V було затверджено Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки [1].

Ефективний подальший розвиток інформаційного суспільства в Україні не можливий без уваги до нього науки державного управління, яка покликана постійно моніторити суспільно значимі суспільні процеси з метою виявлення небезпечних тенденцій, явищ та напрацювання методології і рекомендацій механізмів їх запобігання, усунення чи зменшення негативного впливу для практики органами державної влади.

Сьогодні ми спостерігаємо перехід до аналізу позитивних процесів, що універсалізують життя людей, формують у них відчуття спільності світу, в якому вони живуть. Позитивне сприйняття глобалізації полягає в тому, щоб сприяти конституюванню всепланетної спільності і співробітництву людей заради загальної безпеки. На теоретичному рівні позитивні аспекти глобалізації ні в кого не викликають заперечень. На практичному рівні спостерігаємо, що за допомогою інформаційної сфери деякі країни прагнуть зміцнити своє гегемоністське становище у світі.

«Кіберреволюція» з її багатьма технічними новинками дуже швидко змінює світ. Одночасно із значними перевагами ці процеси спричиняють і значні ризики. Через те дотримання пріоритетів демократичного розвитку світового співтовариства, збереження і розширення прав людини, зокрема визнання життєво важливим нового права людини – права на комунікацію, повинні стати важливою передумовою вироблення публічної політики і створення відповідних законів інформаційної ери.

В цьому сенсі важливого значення набуває дослідження стану і тенденцій розвитку системи масової комунікації, оскільки під впливом поширення інформації

відбувається зміна ментальності, що особливо актуально для України.

Нові інформаційно-комунікаційні технології спричинили революційні зміни у сфері медіа, хоча безпрецедентні можливості, що вони відкривають перед людством, вже використовуються навіть у міжнародно-політичній сфері. Сьогодні найбільш перспективною технологічною платформою для подальшого розвитку інфраструктур масової інформації та комунікації – як на глобальному, так і на локальному рівнях – вважається саме Інтернет і пов'язані з ним нові види медіа-сервісів. Уже сьогодні всевітня мережа є інтегральною складовою більшості аспектів людського життя, але завдяки розповсюдженню та вдосконаленню ІКТ її вплив на глобальний політичний, економічний, гуманітарний розвиток продовжує швидко зростати.

Інформаційні війни, медіа-тероризм стали породженням інформаційної глобалізації та все більше викликають тривогу і занепокоєння і потребують детального з'ясування їх можливих наслідків.

Перешкоди на шляху гарантування інтересів національної безпеки України можуть бути усунені або ослаблені зусиллями держави після їх адекватної оцінки і наукового аналізу з точки зору наукової галузі «Державне управління».

Сучасний стан наукових досліджень. На сучасному етапі відбувається інтенсивне формування російської школи вивчення інформаційної війни. До неї належать насамперед провідні фахівці К.Арцибазов, О.Арбатов, А.Краснов, Є.Рогов, В.Семенов, Л.Фітуні, а також вчені Інституту політичного та воєнного аналізу Росії Ю.Морозов, В.Глушков, О.Шаравін, С.Шинєв.

Представники зазначених наукових центрів головну увагу зосереджують на комплексному вивченні всіх форм колективних агресивних дій, застосовуючи методи дослідження різних наук: математики, соціології, демографії, психології тощо. Вони визначають способи виміру ймовірності воєнних конфліктів, розраховують їхню можливу періодичність, висувають гіпотези про закономірність подолання війни та встановлення миру. Проте стосовно нашого питання, а саме щодо ведення інформаційно-психологічної боротьби під час воєнних конфліктів, залишилося ще багато нез'ясованого.

Також необхідно зазначити, що деякі важливі дані містяться у політологічних дослідженнях. Щоправда, у них, як правило, інформація наведена у дуже стислому вигляді, як така, що головним чином ілюструє певні положення або висновки їхніх праць. Відсутні праці, які давали б узагальнений аналіз щодо безпосередньої організації та ведення інформаційно-психологічної боротьби у локальних війнах і збройних конфліктах, описували б процес створення системи протидії їй.

Мета статті полягає в дослідженні теоретико-методологічних засад «інформаційної зброї» в умовах глобального інформаційного суспільства, розкритті сучасних тенденцій прояву інформаційних війн.

Основний зміст статті. Сучасні процеси глобалізації якісно змінили зміст і форми ведення інформаційних воєн. Глобалізація подвійно вплинула на характер сучасних конфліктів та війн. По-перше, спричинила ерозію державної влади та соціальну вразливість, по-друге, створила нові можливості та економічні заохочення, що виникають під час громадянської війни, тим самим стимулюючи їх початок [2, с.177].

Інформаційну війну можна визначити як комплекс заходів інформаційного забезпечення, інформаційної протидії та інформаційного захисту, які проводять за єдиним задумом і планом з метою захоплення та утримання інформаційної переваги над супротивником. Поширення інформаційних воєн пояснюється можливістю забезпечення досягнення політичних цілей завдяки проведенню глобальних (стратегічних) психологічних операцій з метою формування відповідної вигідної системи поглядів, психологічної обробки населення країни та суміжних держав.

Для наочності наведемо класичний приклад застосування «інформаційної зброї». Під час Другої світової війни Японія вживала комплекс заходів з формування як серед військовослужбовців, так і серед всього японського народу культури „камікадзе”. Не маючи військової переваги над американцями, відтягуючи неминучу поразку, японці намагалися залякати противника атаками смертників. В результаті стратегічно владні структури Японії досягли успіху в психологічній боротьбі – утримали свій статус у суспільстві [3, с.11].

Проявом інформаційної війни є вплив на психіку (свідомість і підсвідомість) людини сигналами вербальної (семантичної) інформації. Каналами поширення сигналів виступають друковані засоби інформації, радіо-, телекомунікаційні системи, окремі особи.

Першим, хто вжив цей термін і висунув основні його концептуальні положення ще у 1976 р., вважається американський вчений Т.Рона. Збройні сили США на сьогодні володіють найбільш значними засобами щодо ведення інформаційної війни, які включають, в першу чергу, розгалужену мережу органів і апарату психологічної війни. У США понад сто наукових інститутів і центрів проводять фундаментальні дослідження у галузі психофізичних явищ, біополя і їх прикладного використання, в тому числі і воєнного.

Поширення інформаційних воєн пояснюється неможливістю в сучасних умовах ведення фронтальних агресивних бойових дій, застосування зброї масового ураження. Тому інформаційні війни забезпечують досягнення політичних цілей завдяки проведенню глобальних (стратегічних) психологічних операцій з метою формування позитивного ставлення міжнародної спільноти до таких дій, завдяки здійсненню психологічної обробки регіону конфлікту, якій піддаються військовослужбовці і населення противника та суміжних держав. Психологічній обробці піддаються і власні війська з метою підняття бойового духу, а також формування у них образу визволителів, носіїв демократичних цінностей тощо [4, с.11].

Слід зазначити, що методологічну основу щодо розуміння суті «інформаційної боротьби» заклали публікації М.О. Попова та А.Г. Лук'янца, В.О. Фоміна та А.О. Рося. Спробу всебічного аналізу інформаційних воєн здійснив Г.Г. Почепцов. Також цей напрям досліджень в Україні репрезентують К.Данилішина, С.Соснін, В.Толубко, та інші.

Історичні аспекти «інформаційної боротьби», «інформаційної зброї» системно проаналізовані в дисертаційному дослідженні українського вченого Жаркого Я.М. «Інформаційно-психологічний вплив на війська та населення противника (1939 – 2000 рр.)», в якому системно розкрито джерельну базу інформаційно-психологічного впливу провідних країн світу на війська та населення противника за тривалий період з 1939 до 2000 рр.

З 90-х років минулого століття соціально-економічна сфера життя людства почала трансформуватися на принципово нових засадах - засадах формування глобального інформаційного суспільства.

На сучасному етапі розвитку глобального інформаційного суспільства методи та форми інформаційно-психологічних операцій перманентно трансформуються з огляду на модернізацію новітніх інформаційно-комунікаційних технологій.

Наприкінці ХХ століття зусилля у науково-дослідних установах США були зосереджені на розробці нових видів впливу на психіку людей. З'явилося повідомлення про вірус № 666, здатний негативно впливати на психофізіологічний стан оператора ПЕОМ аж до його смерті. Логічні бомби, так звані „програмні заставні пристрої”, які задалегідь упроваджуються в інформаційно-керовані центри воєнної та цивільної інфраструктур, приводяться в дію за сигналом чи у встановлений час, знищують або спотворюють інформацію і дезорганізують роботу програмно-технічних засобів. Одним із різновидів такого пристрою з'явився „троянський кінь” – програма, що дозволяє

здійснювати прихований несанкціонований доступ до інформаційних ресурсів противника. З'явилися також засоби придушення і фальсифікації інформаційного обміну в телекомунікаційних мережах, засоби передачі по каналах державного, військового управління та за допомогою ЗМІ потрібної (з точки зору протидіючої сторони) інформації. Тому, у XX столітті під інформаційною війною розумівся в основному комплекс дій, спрямованих на запобігання отримання противником необхідною, в зокрема секретної інформації, що допомогло б його дезорієнтувати. Тобто йшлося про інформаційну безпеку. «Об'єднана доктрина інформаційних операцій» США, прийнята в 1998 році, характеризує інформаційну війну як «комплексний вплив (сукупність інформаційних операцій) на систему державного і військового управління протилежної сторони, на її військово-політичне керівництво, яке вже в мирний час призводило б до прийняття сприятливих для сторони - ініціатора інформаційного впливу рішень, а в ході конфлікту повністю паралізувало б функціонування інфраструктури управління противника» [5].

Однак, у XXI найбільше значення в інформаційній війні придбала іміджева складова, що припускає негативний вплив на репутацію протидіючої сторони, що згодом має призвести до ігнорування та дискредитації інтересів противника у світовому співтоваристві. Останнє десятиріччя засвідчило феноменальне зростання можливостей інформаційних технологій. Але тільки зараз це питання починає поставати як одне з головних у боротьбі за світовий інформаційний простір у національних інтересах. Інформаційні технології не могли не вплинути на таку сферу міжнародних відносин як інформаційне протистояння, створивши якісно новий рівень ведення інформаційних воєн.

Саме на цей напрямок був зроблений США акцент в ході війни Грузії проти Росії у серпні 2008 року або інформаційного протистояння Росії та України під час «затримки» Україною транзиту газу до Європи у грудні 2008 року.

Ведення інформаційно-іміджевої війни спотворює реальність в масовому суспільній свідомості, а її результат може суттєво відрізнятись від підсумків збройного конфлікту. Більш того, результати інформаційної війни для її учасників можуть виявитись важливіше підсумків збройних дій. Тут доречно згадати один з постулатів поведінкової соціології, який говорить: «Якщо ситуація визначається як реальна, то вона реальна за своїми наслідками».

Інформаційна, тобто нематеріальна перемога має цілком відчутні, матеріальні результати. Так, в результаті війни в Південній Осетії Росія відчула відтік іноземного капіталу, стрімко загострилися загрози розміщення американської ПРО на території Польщі. Щодо наслідків української «газової» інформаційної кампанії для України, слід зазначити, що окрім підписання «нового» газового контракту, що важко визнати таким, що відповідає національним інтересам, наша держава зазнала серйозних труднощів в політико-дипломатичних відносинах з європейськими державами.

Сучасна інформаційна війна проявляється в тенденційному висвітленні певних подій, широкому застосуванні дезінформації, інформаційному шантажу з використанням результатів електронного контролю за життям людей, їх політичною діяльністю і особистими планами, використанням усієї могутності сучасних ЗМІ з метою отримання односторонніх переваг.

Розглядаючи тенденції глобального інформаційного суспільства неможливо не згадати явище, що змінює існуючу систему сучасних міжнародних відносин. Йдеться про міжнародний «кібертероризм», який за допомогою сучасних телекомунікацій продукує «терористичну свідомість», дає можливість терористичним групам завдяки мас-медіа маніпулювати масовою свідомістю. Медіа-інформаційний тероризм став різновидом інформаційного тероризму. Через Інтернет тероризм пропагує ідеї у світовому масштабі. Дослідження свідчать, що значення всесвітнього терористичного середовища значно посилюється. При цьому Інтернет-тероризм є високо динамічним: сайти швидко з'являються та зникають, змінюють свої назви, доменні імена, однак залишають попередні цілі та зміст посилань і статей на сторінках кібервидань. Їх мета: вплинути на думки, поведінку, свідомість або посіяти страх, паніку, деморалізувати суспільство; викликати почуття провини за дії своєї влади, викликати громадський супротив тощо; розв'язати дискусії на тему тероризму.

Більшість розвинених країн володіють потужним інформаційним потенціалом, який за певних умов забезпечить будь-якій з них досягнення своїх політичних цілей, до того ж на сьогодні відсутні міжнародні юридичні норми ведення інформаційної боротьби. Моніторинг публікацій в ЗМІ переконливо засвідчує, що головна тенденція інформаційної боротьби полягає в підвищенні її ролі у розв'язанні зовнішньополітичних завдань мірою поглиблення інформатизації. Автор цілком погоджується з вітчизняним дослідником Странніковим А.М., який стверджує, що вдосконалення нетрадиційних засобів на сучасному етапі науково-технічної революції призвело до виникнення зброї глобального ураження, системне застосування якої здатне знищити саме середовище існування людства [6, с.18].

Використання інформаційних засобів і систем збільшує можливості державного впливу. Разом з тим збільшується уразливість систем управління від цілеспрямованого впливу в інформаційній сфері [7, с.168]. Ці тенденції об'єктивно призводять до розширення арсеналу методів і засобів інформаційної боротьби, посилення її впливу на хід і результат воєнних дій, зростання кількості залучених до неї сил і засобів.

Висновки.

1. На сучасному етапі історичного розвитку домінує тенденція до розв'язання зовнішньополітичних конфліктів без збройного насильства. Інформаційна війна перестала бути другорядним чинником, доповненням до «основних» подій. Вона перетворилася на один з найважливіших механізмів ведення війни, про який говорять нарівні з використанням збройних сил і техніки. Інформаційна війна в сучасному світі стала легітимним засобом політичної боротьби.

Незважаючи на те, що значна частина суспільства усвідомлює процес цілеспрямованої інформаційної атаки на супротивника і допускає можливість використання «брудних» технологій, воно все одно піддається маніпулюванню з боку ЗМІ. У результаті в комунікаційному протистоянні перемагає не той, хто говорить правду, а той, кому вдалося показати глядачам більше захоплюючий «інформаційний серіал» і гранично чітко обґрунтувати свою позицію. Тобто, чим більшими інформаційними можливостями володітиме країна, тим вірогіднішою стає можливість досягнення стратегічних переваг у майбутній системі міжнародних відносин.

2. Масштаби впливу інформатизації на всі сфери людської діяльності вже важко переоцінити. Проблеми, що постали у зв'язку з переходом до інформаційного суспільства, ще більше загострюють необхідність осмислення закономірностей, особливостей та наслідків від розробки та впровадження на ринок все нових і нових засобів масової інформації і комунікації. Через новизну, складність і певну унікальність проблематики досі немає достатньо диференційованих наукових досліджень щодо сутності «інформаційного протистояння», не вистачає науково обґрунтованих методичних заходів дослідження різних розробок цього напрямку.

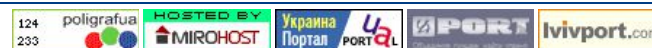
Тому питання просування та закріплення українських національних інтересів за межами власної держави має неабияке науково-прикладне значення, насамперед, з точки зору дослідження механізмів державного управління та розробки науково обґрунтованої стратегії та тактики забезпечення національної інформаційної безпеки. В цьому контексті є цілком доцільним є розроблення проекту нормативно-правового акту, який би визначив організацію та загальні принципи ведення інформаційно-психологічних операцій та протидії інформаційному впливу іноземних держав.

Перспективи подальших наукових досліджень. Подальші напрями дослідження необхідно зосередити на організації наукових досліджень з питань налагодження механізму взаємодії діяльності структур, на які покладено організацію зв'язків із громадськістю з метою створення позитивного іміджу держави.

Література:

1. Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки затверджені Законом України від 9 січня 2007 року № 537-V <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg.>
2. Newman E. The "New Wars" Debate: A Historical Perspective is Needed // Security Dialogue. – Vol.35 - 2004. - № 2. - P.173-189.
3. Жарков Я.М. Інформаційно-психологічний вплив на війська та населення противника (1939 – 2000 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук; спец. 20.02.22 «Військова історія» / Я.М.Жарков. – Київ, 2007. - 25, [15]с.
4. Данилішина К. О. Американський чинник в процесі інформаційної глобалізації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук; спец. 23.00.04 «Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку» / К.О. Данилішина. – Одеса, 2004. - 20, [11]с.
5. Halpin T., Boyes R. Georgia loses the fight with Russia, but manages to win the PR war <http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/europe/article4518254.ece>
6. Странніков А.М. Інформаційно-психологічне протистояння у воєнних конфліктах другої половини XX ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук; спец. 20.02.22 «Військова історія»/ А.М. Странніков. - Львів, 2007. - 23, [18]с.
7. Е-боротьба в інформаційних війнах та інформаційне право /В.Брижко, М.Швець В.Цимбалюк /За ред. М.Швеця. – К.:НДЦПІ АПрН України. 2007. –234с.

Стаття надійшла до редакції 06.04.2010 р.

ТОВ "ДКС Центр"